

Лидија ГЕОРГИЕВА

СОВРЕМЕНИ ПРИСТАПИ КОН МИРОТ: ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТИЈА И ПРЕВЕНТИВНО РАСПОРЕДУВАЊЕ НА МИРОВНИТЕ СИЛИ

ВОВЕД

Дали превентивното распоредување навистина претставува „идеја, буквално, пред нејзиното време“? Одговорот на ова прашање е лоциран врз неколку значајни аспекти на концептот на превентивната дипломатија, коишто, секој од своја позиција ќе дадат прилог кон објаснување на поставената дилема. Тие, пред сè, би се однесувале на концептиската лоцираност и димензиите на превентивното распоредување; неговите базични принципи; неговата компатибилност со останатите пристапи и механизми за одржување на мирот; факторите кои придонесуваат за успех на оваа техника; нејзината апликативност во реалните меѓународни размери; како таа се вклопува во рамките на еден поширок мировен процес или во рамките на стратегијата за справување со конфликтите, и над сè нејзината целисходност и ефикасност.

Да се даде рационален одговор на сите овие прашања ќе биде многу поедноставно доколку се ограничимо на теориските аспекти на проблемот, но во однос на желбата да се дадат прогнози за перспективите и успехот на наредните превентивни ангажирања на ОН, присутни се определени лимитирачки елементи. Лимитирачка околност претставува тоа што превентивното распоредување на силите на ОН засега е единствено искуство во Р. Македонија кое е изразено преку низа специфичности. Тргувајќи од тој факт, не сме во можност да ги споредиме карактеристиките и показателите на оваа мисија со друг пример на превентивна мисија. Со тоа, искуството во Р. Македонија на овој план е исклучително важно.

КОНЦЕПЦИСКА ЛОЦИРАНОСТ НА ПРЕВЕНТИВНОТО РАСПОРЕДУВАЊЕ

Актуелните корени на превентивното распоредување на ОН можат да се побараат во Агендата за мир на Генералниот секретар, подготвена како одговор на Светската организација на предизвиците во пост-студеновоениот „нов светски поредок“.¹ Во таа смисла тој потврди дека „Настапи период во кој треба да се планира за околностите кои бараат превентивно распоредување, кое може да се спроведе на различни нивоа и начини. На пример, во состојби на национална криза може да се преземе превентивно распоредување на барање на Владата или сите заинтересирани страни, или со нивна согласност; во меѓудржавни конфликти ваквото распоредување може да се преземе кога двете држави чувствуваат дека присуството на ОН на двете страни на нивните граници може да ги обесхрабри непријателствата; понатаму, превентивно распоредување може да се преземе кога државата се чувствува загрозна и ќе побара соодветно присуство на ОН единствено по должината на нејзината граница. Во секоја ситуација, мандатот и составот на присуството на ОН ќе треба да биде внимателно осмислено и да им биде јасно на сите.“²

Натаму, Агендата за мир во однос на превентивното распоредување ја потенцира потребата од почитување на принципот на сувереност на државите или „во спротивно тоа не би било во согласност со разбирањето на државите кои ги прифатија принципите на Повелбата“. Во таа смисла Агендата за мир се повикува на „грижливо договорениот баланс на водечките принципи“ кои ги формулира Генералното собрание во однос на хуманитарната акција.³ На тој начин се потенцираат три групи на принципи:

Првата, ги содржи принципите на хуманост, неутралност и непристрасност во однос на дружењето на помош;

Втората, ги опфаќа принципите на суверенитет, територијален интегритет и национално единство на државите во согласност со Повелбата; и

1 Предлог за превентивно распоредување на сили кои би ги спречиле граничните спорови и законите за територијалниот интегритет изработи Палмеовата комисија. Според овој предлог, воените сили би требало да бидат распоредени во потенцијалните зони на непријателства на територијата на државата која ќе побара такво распоредување.

2 Ghali B.B. (1995): *An Agenda for Peace, Preventive diplomacy, Peacemaking and peace-keeping*, para.28, во *An Agenda for Peace 1995*, 2 nd. ed., With the New Supplement and Related UN Documents, United Nations, New York.

3 A / 46/182 of 19 December 1991.

Третата, која врз основа на претходните, ќе овозможи пружање на хуманитарна помош само со согласност на погодената држава и, во принцип, врз основа на барање на таа држава.⁴

Израувајќи ја својата поддршка на превентивното распоредување и воспоставувањето на демилитаризирани зони, Генералното собрание, расправајќи по Агендата за мир во текот на септември 1993 година, потенцира дека „секоја ситуација во која може да биде преземено превентивно распоредување или воспоставена демилитаризирана зона, има свои специфични карактеристики, со што исклучително значајно е да се донесуваат одлуки во однос на овие средства од случај до случај, имајќи ги предвид сите релевантни фактори и околности, вклучувајќи ги и консултациите со државите-членки“.⁵ Сметајќи дека превентивното распоредување и демилитаризираната зона претставуваат концепти кои се во подем, Генералното собрание нагласи уште неколку пункта:

Прво, покрај тоа што ја потенцира важноста на „case by case“ утврдувањето на употребата на превентивното распоредување или демилитаризирана зона како средство да се превенира постојниот или потенцијалниот спор да ескалира во конфликт, тоа како цел посочи дека е неопходно и „да се обезбедат услови да се постигне мирољубиво решение на таквите спорови“, додека во однос на спорите во кои треба да се дејствува со превентивно распоредување смета дека тоа се спорите „чие продолжување како такви може да значи загрозување на меѓународниот мир и безбедност“.⁶

Второ, Генералното собрание го потврдува и принципот на согласност и принципот на барање на државата-членка или држави-членки кои се инволвирани, сметајќи дека притоа мора да се има предвид позицијата на другите држави кои се загрижени како и сите други релевантни фактори.

Во однос на потенцирањето на принципот за барање на Владата за ангажирање на ОН или нејзина согласност, се нагласува дека „тоа нема да е во спротивност со суверенитетот на државата или спротивно на член 2, параграф 7, од Повелбата“.⁷ Оттука може да се констатира дека принципот на согласност може да има и централна позиција во определени услови. Тоа го поткрепува и ставот во однос на меѓудржавен спор при што се вели:

4 Ибид, Annex, para. 1,2,3

5 An Agenda for Peace, A/REZ/47/120 B, 20 September 1993, II Preventive deployment and demilitarized zones, во Ghali B.B. (1995), стр.86-88

6 Ибид, точка 1, стр.87

7 Агенда за мир, пара.30

„Кога двете страни ќе се согласат, јас би препорачал, доколку Советот за безбедност заклучи дека веројатноста од непријателства помеѓу соседните држави може да се спречи со превентивно распоредување на ОН на територијата на двете држави, дека треба да се преземе ваквата акција. Природата на задачата која се подготвува ќе ја определи композицијата на присуството на ОН.“

Но кога двете страни не се согласуваат - или со други зборови, кога една држава чувствува дека може да биде нападната од соседот а тој исто така протестира дека нема такви намери или смета дека тоа не е проблем на ОН - прашањето кое се наметнува е кога и како Советот за безбедност ќе смета дека има потенцијална закана за одржувањето на меѓународниот мир и безбедност. Доколку Советот за безбедност се определи дека присуството на ОН (дури и само на едната страна од границата, со согласност само на државата која го проследува барањето), ќе биде во полза на одвраќање на можниот конфликт, Генералниот секретар сугерира дека превентивното распоредување може да биде преземено. Доколку тоа се случи, тој смета дека „специфичната природа на состојбата ќе го определи мандатот и персоналот неопходен за неговото реализирање.“⁸ Според Саши Тарор (Shashi Tharoor) „ова е извонреден концептуален скок на Генералниот секретар за ОН, тело составено од суверени држави-членки кои традиционално се спротиставуваат при изразувањето на сомнеж во добрите намери на која и да било од нив.“⁹

Низ активното и перманентно разгледување на Агендата за мир од страна на Генералното собрание како и нејзиниот Додаток, се потврди дека превенцијата на конфликтите преку рано предупредување, тивка дипломатија и во определени случаи преку превентивно распоредување, е подобар начин за справување со конфликтите од преземањето на огромни политичко-воени напори за да се разреши конфликтот откако ќе избие.¹⁰

Искуството од претходната активност на ОН на полето на справувањето со конфликтите укажа дека пристапот за одржување на мирот кој досега генерално се нарекуваше „превентивна дипломатија“ треба да се преименува во „превентивна акција“. Дипломатијата претставува добро испробана форма за превенција на конфликтите, но искуството покажува дека се присутни и други форми на акција кои мо-

8 Агенда за мир пара. 32

9 Tharoor S. (1996): *The Concept of Preventive Deployment in the 1990s*, Труд презентирани на Работилницата за превентивна дипломатија, Скопје 1996

10 Ghali B.B. (1996): *The 50th Anniversary Annual Report on the Work of the Organization 1996*, Report on the work of the Organization from the fiftieth to the fifty-first session of the General Assembly, United Nations, New York, para. 644

жат да имаат корисен превентивен ефект: превентивното распоредување, превентивното разоружување, превентивната хуманитарна акција и превентивното градење на мирот. Тие, во согласност со Владата или владите кои се инволвирани, можат да вклучат широк спектар на активности на полето на добрите услуги, човековите права и економскиот и социјалниот развој.¹¹

Ова претставува натамошен концептуален скок кон превентивното дејствување на ОН. Во таа смисла Игеланд (Egeland J.) констатира дека:

„Премногу често, меѓународната заедница беше пасивен посматрач, додека беа пропуштани единствени можности поради тоа што одделни нации и меѓународни организации не ги мобилизираа дипломатските и материјалните ресурси навреме. Премногу често нашите механизми се покажаа како неадекватни за преемптивните барања на загрозените заедници и демократии или мировни иницијативи. *Превентивната акција* бара рана акција со цел тоа да биде „ефикасна акција.“¹² Понатаму, тој смета дека „ваквите мисии не можат да ги редуцираат изворите на конфликтите. Но тие можат да бидат делотворни во деескалирањето на нивото на конфликтот и да придонесат да се утврдат средства и методи за разрешување на конфликтот, заедно и со поддршка на локалните сили на мирот.“¹³

Може да се констатира дека превентивната акција и превентивното распоредување, како негов супсегмент, претставуваат концепт во подем. Но исклучително е значајно тоа што пристапот кон проблемите и споровите, помеѓу и во државите кои можат да претставуваат закана за меѓународниот мир и безбедност, се насочува во правецот на превенирањето на насилен конфликт. Од тој аспект гледано, за разлика од присилата кон мир базирана на Глава VII од Повелбата, или чувањето на мирот, кои како пристапи настапуваат откако ќе избијат непријателства, превентивното распоредување е насочено да превенира насилен конфликт. Поврзувајќи го ова со широката превентивна акција која се темели на раното предупредување, евидентно е настојувањето во рамките на Светската организација да се помести тежиштето на дејствувањето кон превенција на споровите и конфликтите кои можат да го загрозат меѓународниот мир и безбедност.

11 Ибид, пара.652

12 Egeland J. (1996): *Preventive Diplomacy: Moving from Rhetoric to Reality*, Текст презентирани на Workshop on „Agenda for Preventive Diplomacy: Theory and Practise“, Скопје, октомври 1996, стр 3

13 Ибид, стр. 3

ПРЕВЕНТИВНО РАСПОРЕДУВАЊЕ - СЛУЧАЈОТ НА Р. МАКЕДОНИЈА

На 23 ноември 1992 година, Генералниот секретар се обрати до Претседавачот на Советот за безбедност известувајќи го дека за време на посетата на Командантите, Претседателот на Р. Македонија побарал распоредување на опсервери на ОН во Републиката „во однос на неговата загриженост од можното влијание врз неа од непријателствата насекаде во поранешна Југославија.“¹⁴ Ова барање е поткрепено од Копретседателите на Раководниот комитет на Меѓународната конференција за поранешна Југославија, кои натаму сугерираа мала група од воени и полициски опсервери на УНПРОФОР, со придружен политички елемент, да го посети македонското гранично подрачје со Албанија и Србија и да подготви извештај за тоа „колкаво големо распоредување на воен и полициски персонал на ОН може да помогне да се зајакне безбедноста и довербата на Македонија.“ Генералниот секретар во таа смисла експлицитно декларира дека тој „ваквото распоредување, преземено на барање од компетентни авторитети на Македонија, го гледа како превентивно распоредување од видот дискутиран во параграф 28 до 32 од Агендата за мир“.

Врз основа на согласноста на Советот за безбедност во однос на предлогот, група од воен, полициски и цивилен персонал изврши истражувачка мисија во Македонија.¹⁵

Врз основа на наодите од извршената задача, Мисијата препорача да се воспостави мало присуство на УНПРЕДЕП на македонската страна од границата со Албанија и Сојузна Република Југославија (СРЈ) „со основен превентивен мандат за мониторинг и известување за настаните во граничното подрачје кои можат да ја подријат довербата и стабилноста во Македонија или да ја загрозат нејзината територија“. Мисијата во својот извештај изнесе мислење дека задачата може да биде подготвена од еден пешадиски баталјон, со логистичка поддршка, заедно со група од 35 воени посматрачи на ОН. Таа исто така препорача, во однос на инцидентите при илегалното преминување на границата, мала група од цивилната полиција на ОН да биде распоредена во граничното подрачје за мониторинг на македонската гранична позиција. Ваквите инциденти, според мисијата „водат кон зголемување на тензиите“ и во таа смисла „малото присуство на цивилна полиција на ОН како раздвојување, ќе има смирувачки ефект“.

14 На 11.11.1992 Претседателот на Р. Македонија достави до Генералниот секретар барање за распоредување на опсервери на ОН.

15 Истражувачката мисија во Р. Македонија престојуваше од 28.11 до 3. 12. 1992. (S/24923)

Во однос на овој предлог, за разлика од военото распоредување, Генералниот секретар забележал дека за неговото имплицитно навлегување во внатрешните работи на државата, сè уште нема согласност на компетентните македонски авторитети. Но, и покрај тоа, Генералниот секретар го уверуваше Советот за безбедност да го одобри предложеното распоредување, „со верување дека малото распоредување на ОН на македонската страна на границата ќе им помогне на Македонија и двете соседни држави да создадат безбеден премин низ потенцијално турбулентниот и хазарден период“.¹⁶

Во оваа смисла значајно е да се согледаат и елементите кои на истражувачката мисија ѝ беа посочени како причина во однос на барањето за присуство на ОН во Македонија. Главната загриженост беше изразена преку формулацијата дека доколку избие конфликт на Косово, непријателствата ќе се прошират и врз Македонија.¹⁷ Дополнителен елемент претставува особената чувствителност на Р. Македонија во однос на непријателствата во поранешна Југославија, имајќи ја предвид одбранбената способност на државата во моментот.¹⁸ Повлекувањето на ЈНА со вкупното тешко вооружување и авијацијата, како и опремата за мониторинг на границите создаде исклучително сложена состојба. Наспроти тоа, новоформираната АРМ е опремена со лесно вооружување и ѝ недостига опрема за ефикасно набљудување на границите. Во таа смисла, мониторингот на границите не е сфатен само во контекстот на „известувањето за сите настани кои што можат да значат закана за територијата на Македонија“ туку и како „одвраќање од надворешна агресија“. Во исто време Р. Македонија нагласи дека „внатрешната состојба е стабилна“ и дека „владата не гледа потреба од каква и да е помош на ОН во тој поглед“.

Во однос на внатрешните состојби во државата, Мисијата презема низа средби со претставниците на поголемите политички партии застапени во Парламентот, при што сите изразуваат поддршка за распоредување на ОН. Претставниците на ПДП сметаат дека „нема потреба од присуство на ОН на границата кон Албанија бидејќи изворот на конфликт нема да дојде од тој правец, туку од север“.

Врз основа на наодите на мисијата, Генералниот секретар во својот предлог до Советот за безбедност, потенцираше дека „присутството на ОН во прв ред треба да биде распоредено примарно на северното и на западното гранично подрачје“ со следните цели:

16 Извештај на Мисијата додаден на писмото на Генералниот секретар до Претседателот на Советот за безбедност, (S/24923 of 9 December 1992).

17 Report of the UNPROFOR exploratory mission to Macedonia (Summary); Annex to the Report of the Secretary-General on the Former Yugoslav Republic of Macedonia, S/24923, 9 December 1992, para.7, str.4

18 Ибид, пара.9

„(а) Мониторинг на пограничното подрачје и известување на Генералниот секретар, преку Командантите на силите (сè уште нема специјален претставник), за сите настани кои можат да претставуваат закана за Македонија;

(б) Со своето присуство, да ги одврка сите видови на закани, како и да превенира настани кои на друг начин можат да произлезат помеѓу внатрешните елементи и македонските сили, помагајќи им да ја зајакнат безбедноста и довербата во Македонија“.¹⁹

Генералниот секретар препорача проширувањето на УНПРОФОР да се состои од баталјон (700 војници), 35 воени опсервери, 26 монитори од цивилната полиција, 10 припадници на цивилниот дел, 45 припадници на административниот дел и локален дел.²⁰ Контингентот ќе оперира под УНПРОФОР - Команда за Македонија, со команда во Скопје.

Советот за безбедност го одобри извештајот на Генералниот секретар и го авторизираше воспоставувањето на присуството на УНПРОФОР во Р. Македонија.²¹ Последователно, Советот за безбедност го авторизираше распоредувањето на дополнителен персонал, и го зајакна присуството на УНПРОФОР во Р. Македонија.²²

Во овој контекст е значајно да се напомене дека парламентите во Шведска, Финска и Норвешка се согласија да испратат комбиниран баталјон на чувари на мирот во Македонија. Оваа одлука ја потврдува констатацијата дека овие три држави, заедно со Данска, која е поканета да обезбеди команден офицер и команден штаб за УНПРОФОР во Р. Македонија, се согласија да работат заедно во спроведување на мисијата за чување на мирот на ОН.²³

19 На 9.12.1992 Генералниот секретар поднесе извештај до Советот за безбедност во кој препорачува експанзија на мандатот и зајакнување на УНПРОФОР за да се воспостави присуство на ОН во Р. Македонија на границата кон Албанија и СРЈ. (S/24923 of 9 December 1992).

20 Оперативниот мандат на УНПРОФОР се протега на пет поранешни републики на СФРЈ: Хрватска, Босна и Херцеговина, Македонија, Црна Гора и Србија, и со присуство во Словенија.

21 Rez. 795(92) 11 December 1992.

22 Co Rez. 842(93), 18 June 1993, Советот за безбедност ја одобри понудата на САД да обезбеди 330 припадници и да го зајакне присуството на УНПРОФОР.

23 Со состојбата на 30 април 1996 година моментни контрибутори на силите се: Аргентина, Бангладеш, Белгија, Бразил, Канада, Чешката Република, Данска, Египет, Финска, Франција, Гана, Индонезија, Ирска, Јордан, Кенија, Непал, Нов Зеланд, Нигерија, Норвешка, Пакистан, Полска, Португалија, Руската Федерација, Шведска, Швајцарија, Турција, Украина, Велика Британија и САД. United Nations Peace-keeping, UN, New York, стр. 50.

Карактеристики на превентивната мисија

Во однос на имплементацијата на мандатот на мисијата утврден од страна на Советот за безбедност, и во однос на успехот на мисијата во остварувањето на целите, генерална е оценката дека таа е успешна мисија. Затоа мошне се значајни карактеристиките кои ги потенцираше мисијата во текот на реализацијата на утврдениот мандат:

Во однос на времето - се покажа дека брзото распоредување на силите е клучен фактор за успехот, односно дека минимизирањето на периодот од формулацијата на мандатот до распоредувањето на силите е исклучително значајно;

Во однос на составот на силите - дека „релативно мала и лесно опремена воена компонента може да има значајно влијание во поддржувањето на стабилноста на државата во рамките на регион зафатен со конфликт“.²⁴

Во однос на меѓуграничната соработка - во рамките на превентивното распоредување се покажа дека кога таа е возможна, меѓуграничната соработка може да претставува средство за намалување на тензиите и да ги зголеми можностите за превенирање на конфликтот. Во примерот на УНПРОФОР, тоа се покажа како можност за отворање на патот за политички дијалог.²⁵

Во однос на мандатот - Мандатот даден на превентивната мисија не треба да е премногу пасивен во смисла да биде единствено опсервирачки и известувачки. Напротив, тој треба да вклучи и специфични иницијативи и активности за да се унапреди соработката. Мандатот може да вклучи и дополнителни политички и информирачки мерки како директни контакти и врски за да се избегне ескалација доколку состојбата се влоши. Според искуствата од мисијата во поранешна Југославија „ова може да се нарече *план за справување со кризи* и да има неколку различни сценарија“.²⁶

Во однос на согласноста - во ваков вид на превентивно распоредување согласноста и соработката на државата се основни елементи на успехот. Успехот на операцијата зависи и од прифаќањето на мисијата и нејзиниот мандат од јавноста. Во таа смисла непоколебливоста и непристрасноста се неопходни елементи за да се унапреди довербата на јавноста. Неутралноста и објективноста претставуваат основни

24 Egeland J.(1996), str. 9.

25 Biermann W. and Vadset M.(1996): Lessons from the new experience: Preventive Deployment in FIROM, in *Lessons Learned from former Yugoslavia, Working Papers*, No.5, Centre for Peace and Conflict Research Copenhagen, str.15

26 Ибид, стр.15

принципи, особено ако се дејствува во различни етнички групи. Мирното опкружување на превентивната мисија овозможува голема слобода на движење, олеснувајќи ја интеграцијата и избегнувајќи го сепарирањето на мировниците.²⁷

Во однос на воениот штаб - значајна предност на мисијата во областа на воената сфера е таа да има заедничка заднина, која што ќе овозможи менталитетот и работната етика да бидат широко споделени. Ова е еден од принципите кој ја зајакнува мисијата, покрај предлогот да се воспостави бригада на ОН од држави со единствена заднина.²⁸

Воспоставување на мисијата на УНПРЕДЕП

Согласно со резолуциите 981, 982 и 983, Советот за безбедност ја модифицираше операцијата во поранешна Југославија со воспоставување на три засебни но комплементарни мисии, кои ќе функционираат под целосен авторитет на Мировните сили на ОН (UNPF). На тој начин се воспоставени УНПРОФОР (United Nations Protective Forces), кои се воспоставени во Босна и Херцеговина, УНКРО (United Nations Confidence Restoration Operation), во Хрватска, и УНПРЕДЕП (United Nations Preventive Deployment), воспоставена во Р. Македонија.²⁹

Во однос на претходниот мандат на мисијата, извршено е проширување на нејзините функции, во смисла што основната функција на мисијата и натаму останува превентивна со мониторинг и известување, со придодавање на мерките за добри услуги, мерките за градење на довербата, изнаоѓање на факти, мониторинг и известување и селективни социјални и развојни проекти.³⁰

Всушност, следејќи ги извештаите на Генералниот секретар околу превентивната мисија во Р. Македонија, постепено се поместува нагласувањето на загриженоста од можноста за надворешна агре-

²⁷ Ибид. стр.16

²⁸ Ибид. стр.15

²⁹ УНПРЕДЕП е воспоставена како дистинктивен оперативен ентитет во Р.Македонија со REZ. 983(1995) of 31 March 1995. Во смисла на поврзаната природа на проблемите во поранешна Југославија и со цел да се зајакне координацијата и да се избегне дуплирање на постојните структури, целосна команда и контрола на присуството на ОН е ставено во UNPF-HQ (United Nations Peace Forces Headquarters), Команда на Мировните сили на Обединетите нации. Мисијата на УНПРЕДЕП е раководена од цивилен шеф на мисијата, Сокалски (Mr. Sokalski Henryk, Poland), и воениот командант, Бригаден-Генерал Енгстром, (Engstrom Juha, Finland).

³⁰ Од 1 Фебруари 1996, со гаснењето на мандатите на УНКРО, УНПРОФОР и УНПФ-Ком., УНПРЕДЕП стана самостојна мисија со рапортирање директно во ОН, Њујорк.

сија (како примарна грижа од ноември 1992), кон загриженоста за елементите од внатрешниот развој. Во таа смисла се вели:

„Состојбата во Р. Македонија е определена од комплексна рамка од надворешни и внатрешни фактори кои придонесуваат кон економска и политичка несигурност и растечка социјална тензија. УНПРОФОР, дејствувајќи согласно со мандатот и со добрите услуги дадени на мојот Специјален претставник со Рез. 908 (1994) и во полна соработка со авторитетите од Р. Македонија,.... направи скромен но значаен придонес во помошта на властите и различните етнички групи да го одржат мирот и стабилноста и да изградат заедничка иднина. Охрабрувачки е да се забележи, во оваа прва превентивна мисија за чување на мирот, дека и Владата и лидерите на етничките Албанци изразија признание на УНПРОФОР за јасната, објективна и корисна акција“.³¹

Во тој контекст се актуелизирани и хуманитарните прашања и унапредувањето на дијалогот по прашањето на човековите права, вклучувајќи ги етничките заедници и националните малцинства. Тоа иницираше и серија проекти кои се однесуваа на потребите на населението на полето на развојот и социјалната интеграција. Ваквите проекти примарно се однесуваат на градењето на националните капацитети и јакнењето на структурата на власта.

Во однос на внатрешните политички, етнички и социјални тензии се констатира дека се поттикнати и од кривката состојба на економијата. Најголемиот дел од меѓународната помош која требаше да биде пружена врз основа на член 50 од Повелбата - сè уште не е пружена, со што процесот на економско реструктуирање и реформи продолжуваат тешко.

Кон крајот на 1995 и почетокот на 1996 година, состојбите на планот околу решавањето на конфликтот во поранешна Југославија веќе покажаа стабилизирачки елементи. Со тоа „се наметна прашањето кое веќе не можеше да биде игнорирано: кога може една операција, распоредена за да превенира несакано вовлекување на државата во постојниот конфликт, да биде проценета дека ја исполнила целта?“³²

На барање на Советот за безбедност, Генералниот секретар го преиспита мандатот на УНПРЕДЕП, притоа сметајќи дека нивото на придонес за одржување на мирот и стабилноста во Македонија „бара да се води сметка за различни аспекти на внатрешната и надворешната состојба на државата. Овие задачи вклучуваат превентивно распоредување, добри услуги, мерки за градење на довербата, рано предупредување, мониторинг и известување, како и определени социјални и

31 Извештај на Генералниот секретар S/xx of 22 March 1995.

32 Tharoor S.(1996), str.10.

проекти за развој.³³ Според Тарор, ова претставува импресивна листа, пообемна од неколку аспекти, отколку оние во повеќето пост-конфликтни операции на ОН. Ова коинцидира со претходната констатација дека превентивната мисија својот успех може да го должи токму и на зајакнувањето на овие активности, наспроти строгото ограничување на мониторинг и известувањето.

На 4 декември 1997 година, Советот за безбедност одлучи да го продолжи мандатот на УНПРЕДЕП за финален период до 31 август 1998 година, со повлекување на воената компонента веднаш потоа.³⁴ Советот за безбедност воедно го задолжи Генералниот секретар да поднесе препораки за видот на меѓународното присуство кое ќе биде најсоодветно за државата. Меѓутоа, најпрвин настаните во Албанија, потоа слабиот прогрес во имплементацијата на Дејтонскиот мировен договор, проблемот на Косово, сè уште невостановената граница со СР Југославија го чинат изворот на загриженост и причина за продолжување на мисијата.

СПЕЦИФИЧНОСТИ НА МОДЕЛОТ НА ПРЕВЕНТИВНО РАСПОРЕДУВАЊЕ ПРИМЕНЕТ ВО Р. МАКЕДОНИЈА

Применетиот модел на превентивно распоредување на мировните сили на ОН во Р.Македонија претставува одраз како на специфичните услови кои се создадени во процесот на решавањето на југословенската криза така и на присуството на определени елементи кои придонесоа да се создаде позитивна клима во државата за превентивно дејствување на меѓународната заедница. Тие се состојат во следново:

Прво, во контекстот на вкупните активности на меѓународната заедница да го спречи проширувањето на конфликтот од поранешна Југославија кон поширокиот балкански простор, клучна е оценката дека стабилноста на Македонија претставува основен предуслов. Доколку оваа констатација се лоцира во „безбедносната призма“ на Македонија и/или „безбедносната призма“ на Балканот се отвара релацијата на меѓузависност на внатрешната и надворешната стабилност на Македонија и проширувањето на конфликтот кон поширокиот балкански простор, како и релацијата низ која стабилизирачките ефекти концентрирани на македонскиот простор ќе имаат позитивно влијание врз мировните напори на ОН во поранешна Југославија.

33 Co Rez. 1046(1996) од 13 февруари 1996, и изјавата на претседавачот на Советот за безбедност од 22 февруари 1995 (С/ПРСТ/1995/9);

34 Rez. 1142(1997)

Второ, со мирното издвојување од поранешната југословенска федерација отпочна процесот на доизградување на автономен политички субјективитет на Македонија и втемелување на нејзината независност и самостојност. Притоа дојде до поклопување на националните цели и целите и интересите на меѓународната заедница за зацврстување на овој процес како основен предуслов да се превенира проширувањето на конфликтот.³⁵

Трето, вкупната констелација на состојбите и односите на политички, економски, социјален, меѓуетнички, воен и друг план, конструираа позитивна основа во државата. Ваквата основа, изразена преку плуралистичкиот политички амбиент и пазарната економија, стабилизирањето на безбедносно-одбранбените позиции како и позитивниот однос кон малцинското прашање, претставуваше предуслов за успешна миротворна активност.

Четврто, во Македонија, со повлекувањето на Југословенската народна армија по пат на договор, не се создадоа услови за избивање на внатрешен конфликт од видот на Хрватска и Босна и Херцеговина. Евентуалното загрозување на нејзината стабилност и територијалниот интегритет би дошло од класична агресија или од проширување на конфликтот од поранешна Југославија.

Во контекст на претходните елементи, може да се констатира дека специфичните состојби во кои дојде до имплементација на превентивната дипломатија (или превентивната акција што е посоодветен термин), и превентивното распоредување на мировните сили, се одразија и на некои карактеристични елементи на воспоставената мисија:

Во однос на **иницијативата**, затоа што формален носител на иницијативата е Република Македонија, преку Претседателот на Републиката.

Во однос на **согласноста**, која е изразена преку согласност на државата која е и носител на иницијативата. За воспоставување на мисијата на УНПРОФОР во Македонија владите на соседните држави Албанија и СР Југославија беа информирани.

Во однос на **функцијата**, мисијата според формулацијата е одвраќачка, воспоставена да превенира проширување на конфликтот и да превенира евентуална дестабилизација на државата.

Во однос на **мандатот**, кој е јасно димензиониран како превентивен со мониторинг и известување за секој развој во пошироката сфера којшто може да ја дестабилизира довербата и стабилноста во државата, или да ја загрози нејзината територија.

³⁵Atanasovski, T. (1995): „The Peace-keeping operations and the Republic of Macedonia“, BALKAN FORUM, Skopje

Во однос на **структурата на мисијата**, за која може да се констатира дека ги има карактеристиките на операција за чување на мирот, вклучувајќи воен и цивилен персонал, воени посматрачи на ОН и цивилна полиција на ОН.

Се разбира дека една подлабока анализа ќе понуди и подетални показатели за тоа колку претходните карактеристики се поклопуваат или колку отстапуваат во однос на досегашните мисии за чување на мирот, иако тука останува отворено прашањето колку овие два пристапа можат да се споредуваат и од тој аспект да се извлекуваат заклучоци. Меѓутоа фактот дека мисијата е успешна е неспорен, и секако дека претходно наведените карактеристики се дел од основата за нејзиниот успех.

ИСКУСТВАТА КАКО ЗАКЛУЧОК

„Ние на Македонија гледаме како на критичен тест на локално, национално и меѓународно решение да се превенира проширувањето на конфликтот. Состојбата претставуваше шанса да се направи јасен и конкретен чекор против идната агресија и проширувањето на конфликтот од поранешна Југославија.“⁶ Во таа смисла искуството од превентивното распоредување на мировните сили на ОН во Р.Македонија укажува дека:

Концептот на превентивно распоредување е во функција на превентивната акција на ОН да се дејствува во однос на споровите и конфликтите кои како такви можат да претставуваат закана за меѓународниот мир и безбедноста;

Понатаму, ефикасното и навременото превентивно распоредување е цврсто корелирано со системот за раното предупредување за состојбите кои можат да претставуваат закана за мирот и безбедноста;

Искуството од моделот на превентивно распоредување во Р.Македонија покажа дека брзото распоредување на мировните сили, односно скратувањето на времето од утврдувањето на мандатот до неговата имплементација е од исклучително значење. Тоа укажува и на потребата да се располага со сили за брзо распоредување како еден од предусловите за навремено превентивно дејствување.

Искуството покажува дека мандатот на превентивната мисија треба да е јасно димензиониран како превентивен, со тоа што и компонентите на мисијата според своите базични карактеристики ќе одговараат на својата улога. Во случајот на Македонија, присутна е

воена, полициска и цивилна компонента придружени со воени монитори на ОН.

Во однос на улогата и задачите на превентивното распоредување во условите кои ги наметна состојбата во регионот, тие претпоставуваа продуцирање на одвраќачка функција. Потпирањето единствено на воени посматрачи на ОН за реализирање на одвраќачката функција би било недоволно;

Понатаму, превентивното распоредување од моделот на операција за чување на мирот се покажа како прифатлив и соодветен модел за превенирање на надворешна закана за државата од видот на агресија или вовлекување во постоен конфликт. Меѓутоа одовде произлегува и прашањето за апликативноста на превентивното распоредување во внатрешен конфликт или поставување на старото прашање за улогата на традиционалните мисии за чување на мирот во нов контекст.

Издвојувањето на мисијата и нејзиното надградување со техники за чување на мирот на микро-ниво како мерки за градење на доверба и добри услуги и нивното комбинирање со определени социјални и развојни програми претставуваа зајакнување на функцијата на мисијата. Ова надградување може да се сфати и како поместување на тежиштето на мисијата од функција на одвраќање кон функција на стабилизирање на внатрешните состојби на државата. Гледано од еден поширок аспект на мировна операција, превентивната мисија може да се лоцира како елемент кој ќе произведува стабилизирачки ефекти и ќе го зајакнува вкупниот мировен процес. Во тој контекст заклучното видување се состои во констатацијата дека мировните напори или пристапи ги сочинуваат комплементарни акции на националната и меѓународната активност за справување со определен конфликт. Всушност, политичката волја да се реши конфликтот, базирана на превентивна акција, но пред сè на стабилни и демократски елементи во државата претставуваат предуслов за успех.

SUMMARY:

Lidija GEORGIEVA

PREVENTIVE DIPLOMACY AND PREVENTIVE DEPLOYMENT

Post-Cold War Security has set up the issue of security of the international community, the state and the individuals into a „prismatic position“. If we apply aforementioned issue to the Republic of Macedonia we can differentiate a wide spectrum of positions which represent its „prismatic“ security condition. The presence of concrete external and internal indicators and reciprocity which is shown in their action, represent the basic reason for its creation. Consequently such condition implies a high sensibility and creativity in the process of building up Macedonian's autonomous political identity, putting in the first place the issue of overcoming the narrow concept of defense and establishing contemporary concept of national security. This provokes the problem of individual and state security as well as national security in international relations. The current approach of preventive diplomacy and preventive deployment is a unique experience for Macedonia. Applied model represent a reflection of the specific conditions which emerged from the process of resolution the crisis in Yugoslavia and from the presence of specific positive conditions in the country which contributed for a successful preventive action of UN. The crucial question posed in these paper is: Whether preventive diplomacy lie somewhere between peacekeeping and conflict prevention, and whether Macedonian model could show us more exact indicators. The fact is that, undoubtedly, the mission is successful, and the specific characteristics are a part of its success. Having in mind aforementioned, our interest should be focused in investigation of the concept of preventive deployment and preventive peacekeeping, especially whiten the framework of peaceful third party intervention